

ГОЛИБУКА ЎСИМЛИГИ ДОРИВОРЛИГИ ВА УЛАРНИНГ КАСАЛЛИКЛАРИГА ҚАЙТА КУРАШ

Раҳмоналиева Ойшагул Шукуржон қизи

Ҳикматова Маржона Зоир қизи

Ахмеджанова Лутфинисо Дониёр қизи

Аннотация: Голубиканинг энг кенг тарқалган ва зарарли касаллиги – бу саратон касаллиги (*Godronia cassandrae* Peck замбуруғи қўзғатади). Дастлаб, новда куртаклари устида майда қизғиш доғлар пайдо бўлиб, улар катталашиб, куртакларни зарарлайди ва новдалар қуришига олиб келади. Худди шу касаллик кўпинча ёш ўсимликларнинг қуришига сабаб бўлади. Илдиз саратонига қарши курашиш учун биринчи навбатда бута остида ортиқча намлик вужудга келишига йўл қўймаслигини лозим ва илдиз атрофини белгиланган меъёردаги азотли ўғитлар билан озуклантириш лозим.

Калит сўзлар: Голубика, касалликлар, дориворлиги, зараркунанда, ўсиши, ривожланиши, озикланиши, физалоспороз.

Кириш

Маълумки, ноқулай экологик шароитлар туфайли заифлашган ўсимликлар касаллик ва зараркунандаларга сезиларли даражада мойил бўлади. Шу сабабли, қулай ўсиш ва ривожланишини таъминлайдиган барча агротехник тадбирлар зараркунандалар томонидан ўсимликларнинг зарарланиши даражасини сезиларли даражада камайтиради. Табиатдан етарли миқдорда олинган ёруғлик, сув ва озук моддалари ўсимликларнинг ривожланишини ва касалликларга чидамлилигини оширади. Қуруқ ва иссиқ ҳаво эса ўсимликлар учун стрессли шароитларнинг келиб чиқишига сабаб бўлади ва фомопсис, кулранг моғор каби касалликлар ривожланишига олиб келади. Мульчалаш нафақат бегона ўтларни камайтиради, балки тупроқнинг сув-ҳаво ва термал ҳолатини яхшилайти, инфекция ўчоқларини ажратиб туради, мульчалаш материал қатлами остида фитопатоген организмларнинг нобуд бўлишига ҳисса қўшади. Балансли минерал озуклантириш новдаларнинг нормал ўсиши ва ривожланишини, уларнинг бир қатор касалликларга чидамлилигини ва яхши шароитда ўсишини таъминлайди, шунинг учун кузда ва баҳорда муваффақиятли мульчалаш кўчатларнинг касалланишига қаршилиқ кўрсатади.

Аммо, биргина агротехник тадбирлар ёрдамида голубикани касалликлардан тўлиқ ҳимоя қилиш мумкин эмас. Зарур бўлган ҳолларда пестицидлардан фойдаланиш керак ва бунинг учун ўсимликнинг касалликлари ва зараркунандалар турларини, шунингдек, уларга қарши курашиш муддати, меъёри ва улардан фойдаланиш усулларини мутахассислардан сўраб билиш керак.

Голубиканинг энг кенг тарқалган ва зарарли касаллиги – бу саратон касаллиги (*Godronia cassandrae* Реск замбуруғи қўзғатади). Дастлаб, новда куртаклари устида майда қизғиш доғлар пайдо бўлиб, улар катталашиб, куртакларни зарарлайди ва новдалар қуришига олиб келади. Худди шу касаллик кўпинча ёш ўсимликларнинг қуришига сабаб бўлади. Илдиз саратонига қарши курашиш учун биринчи навбатда бута остида ортиқча намлик вужудга келишига йўл қўймаслигини лозим ва илдиз атрофини белгиланган меъёрдаги азотли ўғитлар билан озуклантириш лозим.

Буталарнинг касалланган новдаларини доимий равишда кесиб, ёқиб юбориш керак. Буталар гуллашидан олдин 7 кунлик интервал билан 3 марта ва резавор мевалар йиғиб олингандан кейин 7 кунлик интервал билан 3 марта топсин (0,2% эритма) ёки эупарен (0,2% эритма) билан пуркаш орқали дорилаш яхши натижалар беради.

Голубикаларда *Phomopsis vaccinii* Shear замбуруғи таъсирида кўпинча новдаларининг қуриши учрайди. 2-3 см дан 30-40 см гача бўлган ёш новдаларнинг учлари қуриб, буришиб қолади. Инфекцияларнинг кўпайиши новданинг фаол ўсадиган уч қисмларида содир бўлади, кейин замбуруғ танадан новдалар бўйлаб пастга силжийди ва ўсимликнинг барча аъзоларига кириб боради. Шикастланган новдалар кесилади ва ёқиб юборилади. Кимёвий ҳимоя воситаларини қўллаш усули саратон касаллигига ишлов берилган тартибдаги каби амалга оширилади.

Кулранг моғор касаллигининг қўзғатувчиси (*Botrytis cinerea* Pers) замбуруғи ҳисобланади. Касаллик ўсимликнинг барча қисмларига таъсир қилади: новдалар, барглар, гуллар, меваларнинг қуриши ва тўкилиб кетишига олиб келади.

Новдаларда касаллик юқоридан бута пастига тарқалади. Қўзғатувчи таъсир қилган новдалар бошида жигарранг ёки қизил рангга айланади, кейин кул рангга айланади. Худди шу аломатлар гулларида ҳам кузатилади. Резаворлар сақлаш пайтида ҳам замбуруғ таъсири натижасида касалланиши мумкин. Замбуруғлар қиш ойларида тўкилган барглар мевалар, касалланган новда ва шохлар

пўстлоқларида қишлайди. Касалликка қарши кураш чоралари аввалги иккита ҳолатда бўлгани каби амалга оширилади.

Бундан ташқари, голубика буталарида мева монилиози (резаворларнинг мўмиёланишига олиб келади), физалоспороз (новдаларнинг қуриши), баргларнинг оқ доғланиши ва эгизакли оқ доғланиши ҳамда бошқа касалликлар учрайди. Касалликка қарши курашиш учун эрта баҳор ва кеч кузда буталарга Ровраль фунгициди билан профилактик ишлов бериш амалга оширилади (0,1-0,2% концентрацияли эритма).

Голубика буталарида вирусли ва микоплазмали касалликлардан митти филламентли шохчалар, қизил ҳалқали нуқта, некротик доғ ва мозаика каби зараркунандалар ҳам учрайди. Барча ҳолатларда касал ўсимликларни бутунлай олиб ташлаш ва ёқиб юбориш керак.

Голубика буталарида бошқа турдаги мевали кўчатларга нисбатан зараркунандалар кам учрайди ва улар жиддий зарар етказмайди. Голубика плантацияларига бута куртаклари ва баргларини шира ва ҳашаротлар билан ўраб озуқаланадиган ўрмон дарахтлари барг қуртлари ҳам зарар етказиши мумкин. Зарарли ҳашаротлар ва зараркунандаларга қарши самарали кураш усуллари мавжуд (қўлда тозалашдан тортиб, кимёвий моддаларни ишлатишгача бир нечта намуналар аниқланган). Голубика плантацияларига резавор меваларни сўйиб истеъмол қиладиган қушлар сезиларли зарар келтириши мумкин. Голубика плантацияларни зарарли қушлардан ҳимоя қилиш учун буталарнинг устини тўр билан ёпиш тавсия этилади.

Голубика кўчатлари учинчи йилда гуллашни бошлайди, лекин агар боғда фақат бир нави экилган бўлса, чанглатишда қийналиш мумкин, чунки ҳосилдорлик нисбатан паст бўлади (ўз-ўзини чанглатганда ҳосилнинг ҳосилдорлиги ва сифати пасаяди). Яхши ҳосил олиш учун экин майдонига бир нечта навларни экиш тавсия этилади. Голубика гулларини тўлиқ чанглатиш ва натижада юқори ҳосилдорликка эришиш учун асаларилардан фойдаланилса, мақсадга мувофиқ бўлади.

1 гектар майдонга 3-4 асалари уяларини қўйиш мақбулдир. Аммо бегона ўтлар ва ҳашаротларга қарши кимёвий ишлов бериш асаларилар учун хавфсиз эмаслигини унутманг. Ўсимликларни ҳимоя қилиш воситаларини ҳар бир фойдаланишдан аввал асаларичилар билан маслаҳатлашиш керак.

Хулоса

Бугунги кунда голубика дунё бозоридаги енг қиммат резавор ҳисобланади. Шу туфайли уни йетиштириш ҳажмини ошириш

Ўзбекистон иқтисодиётига фақат фойда олиб келади. Бу борада мутахассислар уни бошқа давлатларга экспорт қилишда узун транспорт йўллари ва қиммат логистика Ўзбекистонга халақит бера олмаслигини айтишади. Шунингдек, голубикани Осиё бозорлари: Хитой, Гонконг, Сингапур, Малайзия, Ветнамга экспорт қилиш айниқса манфаатли.

Голубика буталарида бошқа турдаги мевали кўчатларга нисбатан зараркунандалар кам учрайди ва улар жиддий зарар етказмайди. Голубика плантацияларига бута куртаклари ва барглари шира ва ҳашаротлар билан ўраб озукаланадиган ўрмон дарахлари барг қуртлари ҳам зарар етказиши мумкин. Зарарли ҳашаротлар ва зараркунандаларга қарши самарали кураш усуллари мавжуд (қўлда тозалашдан тортиб, кимёвий моддаларни ишлатишгача бир нечта намуналар аниқланган).

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Хаитов А.А. Ўзбекистон иқлим шароитида аҳоли томорқалари ва саноат даражасида голубика кўчатларини етиштиришни йўлга қўйиш, буталарини парваришlash ва резавор мевалар етиштириш бўйича қўлланма. Тошкент. 2020, 36-б.

2. Сачивко Т.В. "Оценка сортов голубики в коллекционном питомнике ботанического сада УО БГСХА" УО "Белорусская государственная сельскохозяйственная академия". 2018.

3. Туркия Республикаси "Озиқ-овқат қишлоқ хўжалиги вазирлиги" ҳамда "Denizbank" ҳамкорлигида тайёрланган "100 та китоб"дан иборат тўплами.

4. Кожевников Ю.П. Семейство вересковые (Ericaceae) // Жизнь растений. В 6-ти т. / Под ред. А. Л. Тахтаджяна. – М.: Просвещение, 1981. – Т. 5. Ч. 2. Цветковые растения. – с. 88 – 95.

5. Мазуренко М. Т. Голубика // Вересковые кустарнички Дальнего Востока (структура и морфогенез) / Отв. ред. А. П. Хохряков. – М.: Наука, 1982. – с. 120-127.